

Тарас МАРИСКЕВИЧ (Львів)

ОУН І НІМЕЧЧИНА: ЕВОЛЮЦІЯ ВІДНОСИН

Укотре представники реакційно-реваншистських сил, яким вдалося зміцнити свої позиції в Україні, бажають реанімувати колишні совєтські фальшиві стереотипи щодо співпраці українських націоналістів із військово-політичними колами Німеччини напередодні та в роки Другої світової війни. Знову намагаються очорнити справедливий характер визвольної боротьби Організації українських націоналістів за право українського народу вільно жити в незалежній державі.

В сучасній українській історіографії достатньо розроблена тема діяльності ОУН, опубліковані збірники документів українських, польських, німецьких та російських архівів, які беззаперечно доводять, що в час, коли українська нація стояла на межі етнокатастрофи – форми і методи боротьби оунівців були справедливими, бо змушували супротивників рахуватися із силою національного спротиву. Але, видаючи бажане за дійсне, українофоби продовжують твердити: “Идеи нациократии, вождизма, антисемитизм и русофобия создавали некую общность между программами ОУН и нацистской партией”¹.

Окремі сучасні історики в Україні ніяк не можуть відійти від “заідеологізованих кліше в кращих традиціях радянської доби”². Це відбувається тому, що частина нашого громадянства не може позбавитися тягару тоталітарного мислення і ментально не пов’язана з українством. Звинувачення українських націоналістів у нетерпимості до інших народів (ксенофобії) спростовують слова ідеолога українського націоналізму Дмитра Донцова, написані ще у 1918 р.: “Мусимо бути державниками, як націоналістами, пам’ятаючи, що жид, поляк або москаль, що твердо стоїть на ґрунті української державности є її ліпшою підпорою, як українці, що марять про федерацію. Мусимо йти дорогою соціального компромісу, коли хочемо бути безкомпромісовими щодо ідеї української державности. Розуміється, наша угодовість не сміє посуватися аж так далеко, щоб неукраїнські елементи захопили політичну керму в державі”³.

Деякі публікації спростовують спроби порівняти оунівців із праворадикальними рухами, які проявили себе у міжвоєнний період в Європі – італійськими фашистами, німецькими націонал-соціалістами, іспанськими франкістами, румунськими

¹ Коваль М. В. Организация украинских националистов (ОУН): уроки истории // Отечественная история. – 2003. – № 1. – С. 54.

² Забілий Р. Історія чи замовлення? (Іваненко В., Якунін В. ОУН і УПА у Другій світовій війні: проблеми історіографії та методології. – Дніпропетровськ: АРТ-ПРЕС, 2006. – 423 с.). // Український визвольний рух / Центр досліджень визвольного руху. Інститут українознавства ім. І. Крип’якевича НАН України. – Львів, 2007. – Зб. 9. – С. 300.

³ Донцов Д. Міжнародне положення України і Росія // Український націоналізм: історія та ідеї. Наук. зб. / за ред. О. Багана. – Дрогобич: Посвіт, 2009. – Вип. I. – С. 386.

залізногвардійцями тощо⁴. Але ці політичні сили були у державних народів, їх метою було навести лад в країнах, провадити боротьбу з опонентами, успішно подолати економічні та господарські негаразди, також усунути соціальні суперечності і т. ін. Українці – поневолений народ, тому його першочергове завдання – визволитися й об'єднати усі етнічно-історичні землі у незалежній державі, а згодом вирішувати питання її розбудови. Власними силами це вирішити було вельми проблематично, тому надіялися на допомогу країн, які мали претензії до наших окупантів.

Так, ще на початку 1920-х рр. керівництво Української військової організації шукало зв'язків із німецькими чинниками. Адже німецький народ, як і український, зазнав поразки, хоча не втратив державності. Будучи незадоволеними Версальською системою кордонів і позбавившись частини земель, вони ніяк не могли вийти з тотальної кризи, що охопила усі сторони життя суспільства. Від часу Першої світової війни збереглися також особисті зв'язки. Начальна команда УВО на чолі з полковником Євгеном Коновальцем перебувала у Берліні, тому шукала контактів із військово-політичними колами Німеччини. Керівництво УВО розраховувало на матеріальну підтримку міністерства оборони, співпрацюючи з молодшими офіцерами відділу військової розвідки⁵. Є. Коновалець доручив Ріко Ярому організувати постійний контакт з головним командуванням німецької армії (Райхсвером)⁶. Як твердить львівський історик Ярослав Грицак, легальним приводом для перебування українських політиків у Берліні був великий (бл. 475 млн. марок) грошовий борг Німеччини перед колишньою Українською Державою, що складався з вартості вивезених за час німецької окупації українського зерна та матеріалів, а також українських державних депозитів у німецьких банках⁷. Отже, керівництво УВО розраховувало отримати певну матеріальну допомогу від Німеччини.

Уже наприкінці 1922 р. у Мюнхені за участі фахівців Райхсверу проведено перший вишкіл: тримісячні курси (20 осіб), які вивчали радіотехнічну справу та диверсійну роботу⁸. Для ведення розвідки в Польщі на користь Німеччини УВО отримувала місячно 9 тис. марок та матеріальну допомогу: зброю, набої, вибухівку тощо⁹. В результаті у середині 1920-х рр. УВО мала розгалужену й добре діючу мережу військової розвідки на терені усїєї Польщі. Так, у 1926 р. увісти розкрили плани поляків напасти на Литву, ці дані були передані Литві, Англії та Німеччині. У Кракові польська служба безпеки викрила архів матеріалів УВО, де були: мобілізаційні плани польської армії, плани організації армії в часи миру й війни, плани стратегічно важливих пунктів у Польщі, рисунки, кліше, фотографії військових об'єктів, спеціальні радіопересильні і приймальні апарати, зброя, вибухові матеріали і навіть бактерії заразливих недуг.

⁴ Гунчак Т. ОУН і нацистська Німеччина: між колабораціонізмом і резистансом // Український визвольний рух. – 2007. – Зб. 11. – С. 61–80.

⁵ Цит. за: Каменецький І. Українське питання в німецькій зовнішній політиці між двома світовими війнами // Євген Коновалець та його доба. – Мюнхен, 1974. – С. 855.

⁶ Косик В. Спецоперації НКВД-КГБ проти ОУН: боротьба Москви проти українського націоналізму 1933–1943. Дослідження методів боротьби. – Львів: Галицька Видавнича Спілка, 2009. – С. 20.

⁷ Грицак Я. Нарис історії України і формування модерної української нації XIX–XX ст. – Київ: Генеза, 1996. – С. 200.

⁸ Кучерук О. Ріко Ярій – загадка ОУН. – Львів: ЛА “Піраміда”, 2005. – С. 40.

⁹ Веденєєв Д. В., Биструхін Г. С. Меч і тризуб. Розвідка і контррозвідка руху українських націоналістів та УПА. 1920–1945. – Київ: Генеза, 2006. – С. 103.

Унаслідок цього у 1927 р. у Кракові судили 36 членів УВО за шпигунство і викрадання інформації, що складає військову таємницю¹⁰.

Використовуючи наявність конкретних фактів шпигунської роботи УВО, спрямованої проти Польської держави, поляки поширювали тезу, що українська підпільна організація існує та координується з-за кордону: Росії, Німеччини, Литви та інших держав. УВО, натомість, спростовувала закиди поляків, стверджуючи, що має на меті у відповідний час повалити Польщу, яка не має рації існувати у своїх теперішніх кордонах¹¹.

З появою ОУН зв'язки з німецькими військово-політичними колами дещо ослабли. Але у своїх геополітичних прогнозах оунівці розраховували на Німеччину як на потугу, що допоможе українцям у боротьбі з поляками та росіянами. Так, у 1929 р. під час свого перебування у США, голова ОУН Є. Коновалець говорив “про неминучість другої світової війни, до якої наш народ мусить бути відповідно приготований”¹². Згодом, у серпні 1931 р. у листі до полковника Романа Дашкевича він стверджував, що на Польщу нападуть Росія і Німеччина, тоді українцям в еміграції необхідно буде творити офіцерські кадри, а в краю розпочати терористично-диверсійну акцію проти поляків¹³.

У 1932 р., коли канцлером Німеччини став фон Шляйхер, німці вирішили відновити зв'язки з ОУН. Наприкінці 1932 р. Є. Коновалець, Р. Ярий та представник німецької контррозвідки капітан Патціг зустрілись на спеціальній нараді, де було укладено усну угоду про співпрацю¹⁴.

Після приходу до влади НСДАП на чолі з А. Гітлером знову охололи стосунки між оунівцями та військово-політичними колами Німеччини. Є. Коновалець та його соратники, ознайомившись з “Майн Кампф”, були не високої думки про Гітлера як політика і керівника Німеччини. Чільний діяч ОУН, майбутній головнокомандувач УПА Р. Шухевич висловився про керівника нацистів так: “Гітлер напівінтелігентний, зарозумілий “юберменш” і дуже короткозорий”¹⁵.

Але успіхи в подоланні соціально-економічної та суспільно-політичної кризи в Німеччині вражали. Побудова нацистами “народного соціалізму” передбачала залучити широку масу населення до процесу ухвали державних рішень. Націонал-соціалісти, на противагу більшовикам, не обмежували особисту свободу громадянина, зберегли приватну власність, але над виробництвом, розподілом продукції та цінами встановили державний контроль. Вдалося значно зменшити безробіття: від 6 млн у 1933 р. до 500 тис. у 1937 р. Зростанню зайнятості сприяли розвиток автомобільної промисловості і будівництво автострад; державна система податкових пільг для підприємств, що розширювались; розбудова силових структур; широкомасштабна організація громадських робіт; активна демографічна політика;

¹⁰ Діло. – 1927. – 18 вересня.

¹¹ Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (далі – ЦДАВОВУ). – Ф. 4331. – Оп. 1. – Спр. 2. – Арк. 2.

¹² *Задорецький П.* Фрагменти з діяльності полк. Є. Коновальця за часів його поїздки по Америці // Євген Коновалець та його доба.... – С. 836.

¹³ Державний архів Львівської області (далі – ДАЛЮ). – Ф. 121. – Оп. 3. – Спр. 1020. – Арк. 17.

¹⁴ Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі – ЦДАГОУ). – Ф. 57. – Оп. 4. – Спр. 338. – Арк. 86.

¹⁵ *Оксана.* Спомини львов'янки // *Визвольний Шлях.* – 1970. – Березень. – С. 333.

аграрна реформа, яка сприяла підвищенню продуктивності села, і створення міцного середнього фермерського господарства¹⁶. Рівень життя в короткий термін сягнув найвищих показників у Європі. Довіра простого люду до керівництва країни була фанатичною, а не показовою, як у СРСР.

Зовнішня політика нацистів робила враження, що їх метою є створити колективну безпеку в Європі, спрямовану проти СРСР, який становив реальну загрозу для західної демократії. У січні 1934 р. було укладено німецько-польську декларацію про ненапад; у червні 1935 р. прийнято німецько-британську військово-морську угоду; у 1936–1937 рр. утворена вісь Берлін – Рим – Токіо. Водночас нацисти здійснювали реваншистські заходи, скеровані на ескалацію міжнародного напруження: вступ 7 березня 1936 р. німецької армії у Райнську демілітаризовану зону, аншлюс Австрії в березні 1938 р., окупація Судетів восени 1938 р., вхід німецького війська у Прагу в березні 1939 р. Англія і Франція намагалися повернути німецьку агресію на Схід, тому, фактично, пішли на поступки нацистському режиму.

Тим часом загострилися німецько-польські стосунки. У 1938–1939 рр. відбулася низка взаємних консультацій представників міністерства закордонних справ Німеччини та Польщі. Німці заохочували поляків до спільного походу проти СРСР, пропонуючи виробити спільну політику щодо України. Крім того, німецький уряд неодноразово намагався вирішити питання спірних територій шляхом переговорів та проведення плебісциту серед людної північно-західних земель Польщі. Поляки відповіли словами президента Польщі І. Мосціцького: «Поморська земля і морський беріг з його портами – це фундаменти господарської й політичної незалежності Польщі. Вони є вартостями, для яких нема ціни. Вони є повітрям і сонцем державного життя Польщі. За збереження тих вартостей на віки за Польщею – ми готові нести найбільші навіть жертви»¹⁷.

Передбачаючи подальший хід подій у Європі та світі, у 1937 р. голова ОУН Є. Коновалець твердив: «Війна неминуха за яких два–три роки. Німецько-італійська вісь намітила розібрати Советський Союз і якщо Гітлер не збожеволіє з його імперіалізмом Великої Німеччини, то Україна матиме автономію і своє військо»¹⁸. Ці думки поділяв відомий військовий стратег, член Проводу ОУН, генерал Микола Капустянський. Він аргументовано доводив імовірні плани Москви та Берліна в майбутній війні. Вважав, що передовсім буде зруйновано Польщу, а українська проблема вирішиться завдяки організованій революційно-визвольній акції¹⁹.

Готуючись до майбутньої війни, оунівці стверджували: «Наша революція – це початок здійснення історичної місії України, ми несемо визволення слабшим від нас народам Сходу Європи, за те приєднуємо їх до нашої системи свободних політичних союзів і силою тієї політичної співпраці здобуємо для України належне їй місце в

¹⁶ *Гавришко М. І.* Націонал-соціалістичний режим у Німеччині в відображенні української суспільно-політичної думки Галичини (1933–1939 рр.). Автореферат дис. [...] канд. іст. наук. – Львів, 2009. – С. 11.

¹⁷ *Новий Час.* – 1939. – 1 липня.

¹⁸ *Бачина-Бачинський Є.* Євген Коновалець у Женеві. Витяг із щоденника // Євген Коновалець та його доба. – С. 745.

¹⁹ *Капустянський М.* Українська Збройна сила й українська національна революція. – Саскатун: «Новий Шлях», 1936. – С. 32.

укладі політичних сил нової Європи”²⁰. Основними ворогами України вони вважали наших історичних сусідів: “Використовуючи наявність большевизму і виступаючи водночас проти Росії та Польщі, Україна дістає слушну нагоду скінчити раз на все з нещасливою традицією хитання між Москвою і Варшавою і, вислизнувши з кліщів наших двох сусідок, здобути підпертя й союз поза ними. Крайня пора для України вийти у світ і голосно заявити свої домагання, усунувши всякі посередництва”²¹. Планувалося, що Україна стане важливим чинником у східноєвропейській політиці, стане на чолі та організує боротьбу всіх поневолених Москвою народів: “Українська справа є справою європейсько-інтернаціональною. Маємо всі дані ототожнювати наші інтереси з інтересами цілої Європи і спиратися на європейську солідарність проти Сходу”²². Діячі ОУН були переконані, що “самостійність України унормує рівновагу на європейському континенті в трикутнику: Україна – Німеччина – Італія, в парі з трикутником в Азії: Україна – Японія – Англія”²³. Для здійснення цих постулатів керівництво ОУН у другій половині 1930-х рр. проводило активну міжнародну діяльність. Оунівці налагоджували співпрацю не лише з Німеччиною та її сателітами, а також з військово-політичними колами Литви, Фінляндії, Великобританії, Японії, Хорватії та інших країн, які поділяли прагнення українців стати суб’єктом міжнародних відносин, створивши суверенну державу.

У міжвоєнний період Німеччина вважалася в українських політичних колах природнім союзником проти Польщі та Росії. Після приходу до влади націонал-соціалістів зовнішня політика III Райху робила враження, що метою гітлерівського походу на Схід є звільнити народи СРСР від большевизму. Гітлерівський уряд чи не єдиний відкрито засудив спланований Москвою голодомор в Україні 1932–1933 рр. Німецька преса в 1938 р. широко висвітлювала становище українців в СРСР. Було відзначено шахрайство большевиків щодо перепису населення 6 січня 1937 р. щодо українців. Також, у низці публікацій показано вищість українців над росіянами: у перших активістичне наставлення, в других – фаталістичне. Українець – працюючий, свідомий своєї мети, думаючий наперед; росіянин – покладається на свою долю. Українець має домішку динарської крові з Балкан, росіянин – монгольської з північного Сходу²⁴. Українська преса стверджувала: “Відсування чи пак недопускання до утворення на території сьогодняшого Світового Союзу якого небудь одноцілого і тривкого державного організму є в інтересі Німеччини. Крім того розпад Світового Союзу на окремішні національні держави (російську, українську, білоруську, грузинську, вірменську, тюркменську тощо), а також опанування східносибірських пустарів Японією Німеччина радо привітала б”²⁵. Насправді, коли А. Гітлер твердив, що бажав би мати контроль над Україною, то не для підтримки її права на самовизначення, а для використання природних багатств і людських ресурсів²⁶. У тогочасній німецькій політиці щодо

²⁰ Колодзінський М. Українська воєнна доктрина. – Торонто, 1957. – Ч. I. – С. 8–9.

²¹ Ярий Р. Зовнішня політика. // Розбудова нації. – 1930. – № 9–10. – С. 225.

²² ЦДАГОУ. – Ф. 6. – Оп. 1, спр. 265. – Арк. 75.

²³ ЦДАВОВУ. – Ф. 3833. – Оп. 3. – Спр. 1. – Арк. 49.

²⁴ Центральний державний історичний архів України у Львові (далі – ЦДІАЛ). – Ф. 787. – Оп. 1. – Спр. 1. – Арк. 23.

²⁵ Діло. – 1939. – 13 січня.

²⁶ ЦДІАЛ. – Ф. 344. – Оп. 1. – Спр. 78. – Арк. 19.

майбутнього України існували дві позиції: одні бачили місце України після розвалу СРСР у т. зв. “новій Європі” (Розенберг, Канаріс, Браухіч, Райхенау), інші (Гітлер, Борман, Гімmlер, Герінг) бажали повністю колонізувати її територію.

Оунівці ставилися з певним застереженням до нацистів. Так, вони були заскочені тим, що німецькі спецслужби видали полякам у 1934 р. Миколу Лебеда – безпосереднього організатора атентата на міністра внутрішніх справ Польщі Б. Перацького. Під час чергового диспуту в середині 1930-х рр. оунівці підтримала тезу, що коли Гітлер прийде на українські землі як загарбник, то “ми миттю повертаємо нашу зброю й усі наші сили проти німців”²⁷. Попри те, що німецький Райхстаг ухвалив відкрити консульство на чолі з Шплеттшесером у столиці Карпатської України м. Хусті, українських націоналістів особливо насторожила згода нацистів щодо окупації мадярами Закарпаття. Неприємно заскочив їх також німецько-советський пакт, на який ПУН відреагував заявою: “За допущення червоної Москви в Європу – Німеччина несе велику історичну відповідальність. Цим актом вона зокрема (як у випадку з Чехо-Моравією й Карпатською Україною) уневажнила нею ж голошені гасла національного самоозначення...”²⁸.

Військово-політичні кола Німеччини передбачали використати в майбутній війні український фактор. Так, 2 травня 1939 р. радник німецького МЗС П. Кляйст відзначав: “Ідеальним було би, якщо б конфлікт із Польщею був виконаний не з боку Німеччини, на теперішній час ми у Берліні обговорюємо питання включення у цю справу України”²⁹. В результаті шеф абверу (військова розвідка й контррозвідка) В. Канаріс активізував контакти з українськими політичними колами. Як наслідок відбувся таємний вишкіл декількох сотень українців (т. зв. “борців за волю”), які з початком війни у складі загону ВВН (Берг бауерн гільфе – допомога верховинцям) під командою члена ПУНу полковника Романа Сушка діяли проти поляків як допоміжна формація.

З початком війни советське керівництво не бажало миттєво виконувати підписані з нацистами угоди, тим самим виставляючи німців в очах світової громадськості як одноосібного агресора. Після декількох безуспішних закликів до СРСР почати воєнні дії зі свого боку німецька військово-політична верхівка вирішила стимулювати Кремль переговорами з українськими націоналістами. Так, у середині вересня 1939 р. В. Канаріс у Відні зустрічався з головою ОУН Андрієм Мельником, на якій запропонував створити на східних теренах Польщі Галицьку республіку. В результаті ПУН здійснив низку заходів щодо формування уряду Західної України, канцлером якої планувалося призначити чільного оунівця Омеляна Сеника. Це, без сумніву, підштовхнуло Москву до нападу на Польщу та окупацію Західної України. Такий блискавичний хід подій, який кардинально змінив геополітичну ситуацію на сході Європи був прогнозований, але неприйнятний для українців. Тому, західноукраїнський політикум так прокоментував це: “Раніше ми орієнтувалися, що буде зудар західного світу зі східним – большевицьким. Ця концепція зійшла з платформи актуальності, бо західні держави ігнорують справи недержавних

²⁷ Ляхович Є. Праця ОУН у Лондоні 1933–1935 років // Визвольний Шлях. – 1973. – Жовтень. – С. 1188.

²⁸ ЦДАВОВУ. – Ф. 4331. – Оп. 1. – Спр. 2. – Арк. 70.

²⁹ Боляновський А. Українські військові формування в збройних силах Німеччини (1939–1945). – Львів, 2003. – С. 28.

народів. Ми тільки “сліпе знаряддя гри чужих сил”. Потрібно зберегти українську національну субстанцію”³⁰.

Попри втрати і несприятливі політичні умови, на початку світової війни члени ОУН усілякими засобами продовжували втілювати в життя ідею української державності. Було очевидним, що, відстоюючи національну ідею, потрібно сподіватися лише на власні сили. Однак залишалася актуальною концепція використати німецьку військову потугу, аби досягти національно-державницької мети. Розкол в ОУН викрастилізував дві позиції щодо розвитку подальших дій. ПУН, який очолював А. Мельник, вважав, що прогнозований конфлікт між Райхом та СРСР об’єктивно приведе до відновлення незалежності України. Логічним видавалося те, що німці запропонують лідерів ОУН бути керівником України на кшталт Тіссо у Словаччині чи Павеліча в Хорватії. Цю позицію підтримали Український центральний комітет на чолі з В. Кубійовичем, Українське національне об’єднання в Берліні, в якому головував Т. Омельченко. Вони працювали над створенням Української держави під німецьким протекторатом³¹. У березні 1941 р. генерал М. Капустянський надіслав у німецький Генеральний штаб спеціальний реферат, у якому висловив низку аналітичних міркувань з приводу можливої війни із СРСР. У ньому він акцентував увагу на тому, що перемогти Червону армію досить складно: “Проте ахіллесова п’ята ССРСР – це національне питання, зокрема українське питання, і хибна їх хижачка й виснажуюча державно-політична система, і сюди треба скерувати удар і йти з визвольними гаслами. Бо ж лише стратегічно перемогти СРСР буде дуже важко”³².

Революційний провід ОУН, очолюваний Степаном Бандерою, у грудні 1940 р. виклав власну програму дій у Маніфесті, яку розвинули на Другому (Краківському) великому зборі ОУН у квітні 1941 р. Суть її полягала в тому, що ОУН (б) проводила боротьбу за здійснення національної революції, внаслідок якої мала утворитися Українська суверенна держава. Без огляду на всі територіально-політичні зміни, які можливі на сході Європи, українські націоналісти бажали встановити справедливий лад на руїнах СРСР під гаслом: “Воля народам, воля людині!” РП ОУН став ініціатором Українського національного комітету, до складу якого увійшли представники усіх національних політичних груп, окрім прибічників мельниківців. Очевидно, що ОУН (б) та їх соратники з УНК передбачали можливий хід подій, адже у надісланих на адресу вищого німецького керівництва меморандумах вони виразно заявили про прагнення українського народу до державної самостійності. Також нагадували про помилки Німеччини щодо України в минулому і застерігали від їх повторення в майбутньому: війну німці можуть програти, якщо вони не допоможуть розв’язати українське питання шляхом створення незалежної Української держави³³.

Варто відзначити, що шеф абверу В. Канаріс закликав до примирення мельниківців та бандерівців. Весною 1941 р. було дозволено вишкіл близько 700 оунівців, які після початку німецько-советської війни у складі батальйонів “Нахтігаль” та

³⁰ ЦДІАЛ. – Ф. 344. – Оп. 1. – Спр. 57. – Арк. 6–7.

³¹ Україна в Другій світовій війні у документах. Збірка німецьких архівних матеріалів. – Львів: Інститут українознавства НАН України, 1997. – Т. I. – С. 17–57.

³² Організація Українських Націоналістів. Збірник статей у 25-ліття ОУН. 1929–1954. – На чужині, 1955. – С. 137.

³³ Україна в Другій світовій війні... – С. 58–71.

“Роланд”, в авангарді німецьких військ, йшли визволяти Україну і мали стати основою для створення національних збройних сил.

Як результат, у вкрай несприятливих воєнних умовах оунівці зуміли мобілізувати свої сили і проголосити 30 червня 1941 р. у Львові Акт відновлення Української Держави. Відразу ж сформували коаліційний уряд – Українське державне правління, яке очолив Ярослав Стецько, передпарламентом стала Рада Сеньйорів на чолі з патріархом галицького політикуму Костем Левицьким. Пізніше вона була перейменована на Українську Національну Раду у Львові і проіснувала до 27 липня 1942 р. Тобто позиція ОУН (б) була спрямована на об’єднання усіх національних політичних структур на демократичній парламентарній основі. Вони вважали, що війну потрібно використати для здобуття державної незалежності України, а далі вести переговори з воюючими сторонами з позиції суверенної держави.

Варто зазначити, що, на відміну від росіян, німецькі військовики досить толерантно поставилися до державних заходів українців. Вони не перешкоджали вивішуванню національних символів – синьо-жовтого стяга та тризуба. Можна було вільно виконувати під час імпрез національний гімн “Ще не вмерла України...”, а під час богослужень – церковний гімн “Боже великий, єдиний, нам Україну храни...” Але нацистська окупаційна адміністрація негативно сприйняла налагодження національного державницького життя. Були затримані та допитані німецькою поліцією С. Бандера, Я. Стецько та їхні соратники. Їх схилили до того, щоб відкликати Акт проголошення Української Держави до закінчення воєнних дій. Але очільники ОУН (сд) стояли на тому, що проголошення у Львові незалежності є історичним фактом, як 22 січня 1918 р. у Києві та 1 листопада 1918 р. у Львові.

У кінцевому результаті німецьке керівництво вирішило знищити українські державницькі інституції, територію України поділити, а українські націоналісти зазнали репресій. Отже, нацистська окупаційна влада почала проводити відкрито шовіністично-колонізаційну політику щодо України та українців і спричинила масовий рух Опору, який очолила ОУН, створивши Українську повстанську армію.

Аналізуючи хід подій, варто підкреслити деструктивну роботу советських спецслужб у стані супротивника. Після невдалого вояжу Р. Гесса стосовно примирення з Великобританією, його місце заступника фюрера по партії, а також чільника райхсканцелярії зайняв М. Борман. Його доля до кінця невідома, але деякі російські дослідники висувають версію, що він був добре законспірованим агентом Кремля. Так, на Нюрнберзькому процесі міністр східних територій А. Розенберг та окремі німецькі генерали розповідали про невинуваті накази Бормана, які викликали масовий рух Опору на окупованій нацистами українській території. Він також призначив очільником райхскомісаріату Україна Е. Коха, який прославився тим, що організовував масові знищення місцевих мешканців, зокрема, євреїв, вивозив до Німеччини українську молодь, велику кількість матеріальних ресурсів і т. ін. Його судили аж у 1958 р. в Польщі. На процесі він заявив про свої симпатії до СРСР і про те, що він в роки війни зруйнував плани свого шефа А. Розенберга щодо створення Української держави. Отримавши смертний вирок, “прожив, фактично, в комфортних умовах”, і помер аж у 1986 р. у віці 90 р.³⁴ Українські дослідники наводять дані ще стосовно радника міністерства закордонних справ Німеччини П. Клейста, який також був

³⁴ Веденеев Д. Украинский фронт в войнах спецслужб: Исторические очерки. – Киев: “К.И.С.”, 2008. – С. 253–255.

інформатором советської розвідки³⁵. У листі д-ра М. Дзеровича з Відня до митрополита Андрея Шептицького, датованого 19 жовтня 1941 р., читаємо: “В німецькому запіллі солідні дуже виразні признаки большевицької розкладової роботи. Знаменито закаптурені агітатори вишукують усі проблеми, що можуть в своєму розвитку вводити розлам і роздор поміж Німецьким Народом... В першу чергу ці агітатори помітили, що між віруючими колами війська і невіруючими партійними кругами росте з дня на день велике напняття [...] Вони пускають вістки, що велика частина Партії є зовсім большевицька, та що ніхто не знає, як вона розплатиться з противниками. Вони намовляють писати жінкам до чоловіків до війська, що партія відбирає дітям змогу вчитися Божого слова. Військо – проти партії, а партія проти церкви. Збільшилося число протидержавних та противійськових саботаїв. Пропаганда вищості і демократизму большевизму порівняно з фашизмом. Ця внутрішня ситуація заставляє нас дуже сильно працювати над дуже ясным спрецизуванням нашого національного “Я” [...] Доки ми не виявимо нашого морального національного обличчя, доти не накажемо відноситися до нашої Нації та її прадідівської Віри з пошаною, яка належить як найбільшій святости, не матимемо ніяких успіхів в політиці”³⁶.

У роки війни советська агентура організувала “братовбивства” (О. Сеніка та М. Сціборського), які завадили порозумітися “мельниківцям” і “бандерівцям”. В гестапо також працювало чимало большевицьких провокаторів, які допомагали нацистам виявляти і знищувати українських патріотів. Советський партизанський рух, який поширювався на українських землях у 1942–1944 рр., був скерований проти місцевого населення, щоб “не вважали німців кращими за росіян”. Аналізуючи діяльність в Україні “червоних месників”, варто зауважити, що для них більшими ворогами були українські націоналісти аніж німецькі окупанти. У конфіденційному документі ОУН (б) зазначено: “Шкідливість дій червоної партизанки полягає в наступому: 1) Провокує німців до виступів проти українського народу. 2) Нищить свідомий український елемент. 3) Є саодиноким чинником, що веде комуністичну роботу на українських землях й через це вводить дезорієнтацію серед частини населення (промосковська орієнтація). 4) Своїми діями старається паралізувати визвольний рух українського народу. 5) Є передовим загоном московського імперіалізму й тим самим є ворогом визвольної боротьби поневоленних народів...”³⁷

Отже, в роки Другої світової війни українські націоналісти провадили нерівну боротьбу проти нацистів, большевиків та польського підпілля. Не маючи підтримки ззовні, вони змушені були покладатися лише на власні сили і як наслідок не зуміли відстояти незалежність та державність України. Однак, діяльність ОУН і УПА показала життєвий потенціал української нації, а запекла боротьба оунівців у повоєнний час, фактично, дозволила країнам центрально-східної Європи зберегти ознаки державності навіть під советським протекторатом. Нюрнберзький міжнародний трибунал також не визнав українських націоналістів колаборантами нацистів, хоча саме цього добивалася советська сторона. Зрештою, давно пора переосмислити хід історичних подій 20-50-х рр. через призму українських національних інтересів.

³⁵ Дробот І. Карпатська Україна і європейський світ: спроба відродження державності. – Київ, 1999. – С. 26.

³⁶ ЦДІАУЛ. – Ф. 358. – Оп. 3. – Спр. 169. – Арк. 1–2.

³⁷ Кентій А., Лозицький В. Радянські партизани 1941–1944: світло й тіні. – Київ, 2010. – С. 42.